

Trickle down in Haarlem

Van 2012 tot en met 2014 is door een consortium van de Rijksuniversiteit Groningen, Cambridge University, Atlas voor gemeenten en de steden Arnhem, Delft, Haarlem, Leeuwarden en Zaanstad in het kader van het Platform31 onderzoeksprogramma 'Kennis voor krachtige Steden' onderzoek gedaan naar het fenomeen trickle down. In dit rapport worden de belangrijkste resultaten uit dat onderzoek gepresenteerd.

Eindredactie: Nadine van den Berg

© Ponds, Marlet, Van Woerkens, Groningen/Utrecht, 2014

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Trickle down in Haarlem

Roderik Ponds, Gerard Marlet en Clemens van Woerkens

Inhoud

Samenvatting en conclusies	7
1 Trickle down	9
2 Meer banen voor laagopgeleiden?	11
2.1 Leiden meer hoogopgeleiden tot meer banen voor laagopgeleiden?	13
2.2 In welke sectoren leiden meer hoogopgeleiden tot meer banen?	16
2.3 Van banen naar kans op werk	17
3 Lagere werkloosheid?	21
3.1 Wat verklaart werkloosheid onder laagopgeleiden?	21
3.2 Verdringing	24
3.3 Werkloosheid en verdringing in Haarlem	27
Beschrijving indicatoren	34

Trickle down in Haarlem

Samenvatting en conclusies

Haarlem is een aantrekkelijke stad voor hoogopgeleiden. Het aandeel hoogopgeleiden is met 44% groter dan het gemiddelde van Nederlandse steden en dit aandeel is de afgelopen jaren ook sterker toegenomen dan gemiddeld. Deze toename van het aandeel hoogopgeleiden heeft voor een toename van het aantal banen voor laagopgeleiden gezorgd.

De bestedingen van hoogopgeleiden aan consumentendiensten worden meestal als het drijvende mechanisme achter het fenomeen van *trickle down* gezien. Een analyse op sectorniveau laat zien dat dit effect zich in Nederland vooral heeft voorgedaan in de consumentendiensten die gericht zijn op vrijetijdsbesteding: cafés en (koffie)barretjes, restaurants en culturele instellingen en aanbieders van recreatieve voorzieningen.

Ondanks het grote aandeel hoogopgeleiden is het aantal banen voor laagopgeleiden in de stad relatief laag. Dat is vooral het gevolg van het ‘traditioneel’ beperkte aantal banen (ongeacht het vereiste opleidingsniveau) ten opzichte van het aantal inwoners in Haarlem. Zonder de toename van het aandeel hoogopgeleiden zou het aantal banen voor laagopgeleiden nog lager zijn.

Toch is de werkloosheid onder laagopgeleiden met 7,2 % lager dan gemiddeld in de Nederlandse steden (9,6%). Dat komt vooral omdat er in de omgeving van Haarlem relatief veel banen voor laagopgeleiden zijn. Omdat de arbeidsmarkt een regionale markt is hebben laagopgeleiden in Haarlem hierdoor een (iets) grotere kans op werk dan gemiddeld in de Nederlandse steden. Laagopgeleiden in Haarlem profiteren dus van het relatief grote aantal banen (voor laagopgeleiden) in de omgeving, zoals in Amsterdam en Haarlemmermeer.

Niet alle banen voor laagopgeleiden worden in de praktijk echter ingevuld door laagopgeleiden. Een deel van deze banen wordt ingevuld door mensen met een middelbare of hoge opleiding die onder hun niveau werken, en zo de laagopgeleiden van de arbeidsmarkt verdringen. Die mate van verdringing is in Haarlem hoog vergeleken met het gemiddelde van Nederlandse steden. Dat geldt vooral voor banen voor laagopgeleiden in de omgeving van Haarlem. Waarschijnlijk hangt dit samen met de

benedengemiddelde kans op werk (op het ‘eigen’ niveau) voor hoogopgeleiden in de regio.

Ook studenten met een bijbaan kunnen laagopgeleiden verdringen van de arbeidsmarkt. Het aantal studenten ten opzichte van het aantal laagopgeleiden is in Haarlem echter relatief laag, wat ook bijdraagt aan de relatief lage werkloosheid onder laagopgeleiden.

De samenstelling van de laagopgeleide beroepsbevolking is echter relatief ongunstig; er zijn relatief veel niet-westerse allochtonen en laagstopgeleiden onder de laagopgeleide beroepsbevolking. Dit kan een reden zijn waarom de werkloosheid onder laagopgeleiden niet nog lager is.

Hoewel Haarlem er dus in slaagt om relatief veel hoogopgeleiden aan zich te binden, en daarmee indirect meer banen op elementair of lager niveau creëert, zorgt vooral het aanbod banen in de omgeving van Haarlem ervoor dat laagopgeleiden een bovengemiddelde kans op werk hebben. Dat betekent niet dat het aantrekken van hoogopgeleiden geen zinvol beleid is voor het vergroten van de kans op werk voor laagopgeleiden. Zonder die hoogopgeleiden waren er immers (nog) minder banen aan de onderkant van de arbeidsmarkt in Haarlem zelf geweest. Het betekent wel dat de bereikbaarheid van werkgelegenheidsconcentraties in de omgeving van Haarlem een minstens zo belangrijk beleidsthema is. Een (verdere) verbetering van de bereikbaarheid van Haarlemmermeer en Amsterdam zorgt niet alleen voor een groter aanbod banen voor laagopgeleiden, maar kan indirect ook de mate van verdringing verlagen. Als door een betere bereikbaarheid de kans op werk voor (middelbaar en) hoogopgeleide inwoners verbetert, zullen er naar verwachting ook minder onder hun niveau gaan werken.

Voor minder werkloosheid onder laagopgeleiden zou hiernaast ook kunnen worden ingezet op het meer concurrerend maken van laagopgeleiden, door hun kwaliteit te vergroten (onderwijs) of hun kosten te verlagen (afschaffen minimum loon). Ook het stimuleren van de ‘witte werkster’ door bijvoorbeeld de invoering van dienstencheques kan helpen om de vraag naar (legale) arbeid te versterken. Op die manier kunnen mensen aan de onderkant van de arbeidsmarkt echt profiteren van de kansen die een aantrekkelijke stad biedt.

1 Trickle down

Het gaat goed met de stad. Na een kwart eeuw van suburbanisatie (1960-1985) neemt het aantal inwoners in Nederlandse steden sinds het einde van de jaren tachtig weer toe. In veel steden zijn de huizenprijzen sindsdien geëxplodeerd. Het Centraal Planbureau voorspelt dat die trend zal doorzetten, en dat de toekomst van de Nederlandse economie in de stad ligt.¹ Vooral op hoogopgeleiden is de aantrekkingskracht van steden groot. Sinds het begin van deze eeuw – en sinds het verschijnen van een aantal populaire studies, waarin werd beweerd dat hoogopgeleiden afkomen op de aantrekkelijke stad, en in hun kielzog economische voorspoed en werkgelegenheid meebrengen (werken volgt wonen)² – investeren Nederlandse steden massaal in het aantrekken van die hoogopgeleiden. Er is een ware *ratrace* gaande; kosten noch moeite worden door steden gespaard om bij hoogopgeleiden in de gunst te komen.

Dat beleid krijgt inmiddels veel kritiek. Steden zouden zich te eenzijdig richten op de *happy few*, en zo de tweedeling in de stad vergroten. De theorie van de aantrekkelijke stad weerlegt die kritiek, en wordt dan ook gretig gebruikt door bestuurders van steden. Als steden erin slagen hoogopgeleiden aan zich te binden, zou dat de kans op werk – en dus de sociaal-economische positie – van de laagopgeleiden in de stad verbeteren.

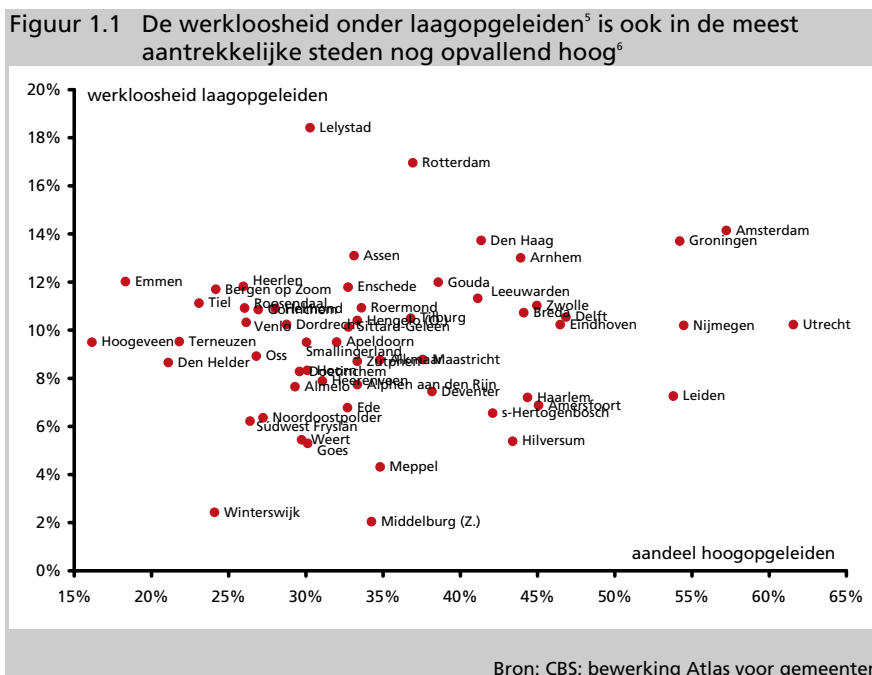
Het idee achter dat verschijnsel, dat in de wetenschappelijke literatuur *trickle down* (letterlijk: ‘doorsijpelen’) wordt genoemd, is dat er – onder andere door bestedingseffecten – meer banen voor laagopgeleiden ontstaan in steden waar relatief veel hoogopgeleiden wonen.³ Hierdoor zouden de kansen op de arbeidsmarkt voor laagopgeleiden groot zijn in steden die veel hoogopgeleiden aan zich weten te binden. Als gevolg daarvan zou daar ook de werkloosheid onder laagopgeleiden laag moeten zijn. Investeren in het aantrekken van hoogopgeleiden kan zo dus gezien worden als het ultieme (want structurele) sociale beleid.

¹ B. ter Weel e.a., 2010: The Netherlands in 2040 (Centraal Planbureau, Den Haag).

² Achtereenvolgens: E.L. Glaeser, J. Kolko, A. Saiz, 2001: Consumer City, in: Journal of Economic Geography, pp.27-50 en R. Florida, 2002: The rise of the creative class, and how it's transforming work, leisure, community and everyday life (Basic Books, New York), in Nederland gevolgd door: G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden (VOC Uitgevers, Nijmegen).

³ F. Mazzolari, G. Ragusa, 2013: Spillovers from high-skill consumption to low-skill labor markets, in: Review of Economics and Statistics, 95, 1, pp. 74-86.

De praktijk blijkt echter weerbarstiger. Ook in de meest aantrekkelijke steden (de 57 centrumsteden)⁴ in ons land is de werkloosheid onder laagopgeleiden nog behoorlijk hoog (zie figuur 1.1).

In de grafiek valt vooral de positie van aantrekkelijke steden als Amsterdam en Groningen op; veel hoogopgeleiden onder de bevolking, maar ook veel werkloosheid onder de laagopgeleide bevolking in de stad. De vraag is dan ook: Sijpelt het eigenlijk wel door in de aantrekkelijke stad? Of zijn er belemmeringen waardoor het ergens stopt? En hoe werkt dit uit in Haarlem? Deze vragen worden in dit rapport beantwoord.

⁴ Gebaseerd op: G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden (VOC Uitgevers, Nijmegen), hoofdstuk 2. Binnenkort verschijnt: G. Marlet, C. van Woerkens: 2014: De nieuwe gemeentekaart van Nederland (VOC Uitgevers, Nijmegen).

⁵ Onder hoogopgeleiden valt iedereen die een hbo of universitaire opleiding heeft afgerond (SOI-niveau 5, 6, 7). Onder middelbaar opgeleiden valt iedereen die de tweede fase van het voortgezet onderwijs: bovenbouw havo/vwo en/of opleidingen vergelijkbaar met mbo 2, 3 en 4 heeft afgerond (SOI-niveau 4). Onder laagopgeleiden wordt iedereen verstaan die maximaal basisonderwijs, vmbo (en de voorgangers zoals mavo, lbo, etc.), de eerste drie leerjaren van havo/vwo of mbo1 heeft afgerond (SOI-niveau 1, 2, 3).

⁶ Hoewel de cijfers over werkloosheid driejaarsgemiddelden zijn zorgt de beperkte omvang van de steekproef uit de EBB ervoor dat de waarden voor de kleinere steden met enige onzekerheid omgeven zijn.

2 Meer banen voor laagopgeleiden?

Leidt het aantrekken van hoogopgeleiden tot meer werk voor laagopgeleiden in de stad? In theorie neemt op plekken waar meer hoogopgeleiden wonen, de vraag naar consumentendiensten – zoals horeca, recreatieve voorzieningen en persoonlijke dienstverlening – toe (de zogenoemde *consumption hypothesis*). Omdat een groot deel van de werkgelegenheid in deze sectoren bestaat uit banen waarvoor geen startkwalificatie of slechts een lagere opleiding vereist is, leidt een toename van dit soort banen in theorie tot meer kansen op een baan voor mensen aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Empirische studies laten zien dat dit fenomeen zich in elk geval in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië voordoet.⁷

Het gaat hier in essentie om effecten aan de *vraagkant* van de arbeidsmarkt (de vraag naar *consumentendiensten*) die uitgaan van hoogopgeleiden die in de stad *wonen*. Het gaat hier niet om effecten van de voorraad *human capital* in de stad op de aanbodkant van de arbeidsmarkt, waarvoor de laatste jaren veel aandacht is: Een laagopgeleide zou kunnen leren van een hoogopgeleide buurman of collega, en daarmee zijn arbeidsmarktpositie kunnen verbeteren.⁸ En het gaat hier ook niet om het effect van hoogwaardige bedrijven waar veel hoogopgeleiden werken op de vraag naar producentendiensten – zoals beveiliging en catering – in de stad (*production complementarities*), waarover ook al veel bekend is.⁹

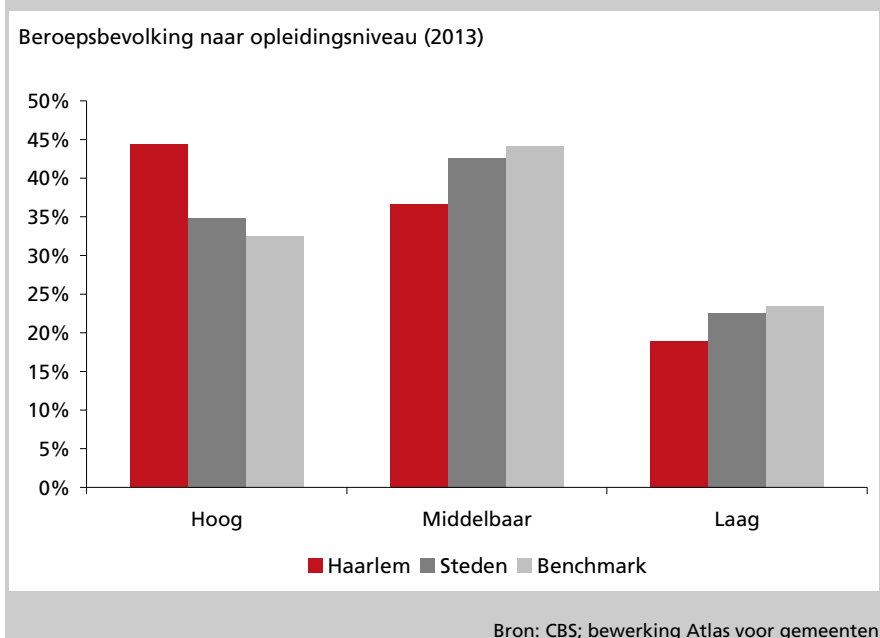
⁷ J.M. Shapiro, 2006: Smart cities: quality of life, productivity, and the growth effects of human capital, in: The review of economics and statistics, 88, 2, pp. 324-335; F. Mazzolari, G. Ragusa, 2013: Spillovers from high-skill consumption to low-skill labor markets, in: Review of Economics and Statistics, 95, 1, pp. 74-86; I. Kaplanis, 2010: Local human capital and its impact on local employment chances in Britain. SERC Discussion Papers, SERCDP0040 (Spatial Economics Research Centre, London School of Economics and Political Science, London).

⁸ D. Acemoglu, 1996: A Microfoundation for Social Increasing Returns in Human Capital Accumulation. The Quarterly Journal of Economics 111(3): 779-804; E. Moretti, 2004: Human capital externalities in cities, in: V. Henderson, J. Thisse, Handbook of Urban and Regional Economics, 4 (Elsevier, Amsterdam); A. Ciccone, G. Peri, 2006: Identifying human-capital externalities: Theory with applications, in: Review of Economic Studies 73: 381-412. E. Canton, 2009: Human capital externalities and proximity: Evidence from repeated cross-sectional data, in: The Economist, 157, 1, pp.79-105; A. Edzes, e.a., 2010: Economische transitie van laagopgeleiden. Overzicht van de literatuur naar economische stijging van laagopgeleiden in steden (Platform31, Den Haag); J. Van Dijk, e.a., 2013: Hebben laag opgeleide stedelingen nog wel perspectief?, in: Rooilijn 46,6, pp.396-403.

⁹ U. Blien, J. Südekum, K. Wolf, 2006: Local employment growth in West Germany: A dynamic panel approach, in: Labour Economics 13: 445-458; S. Poelhekke, 2013: Human capital and employment growth in German metropolitan areas: new evidence. Regional Studies 47,2 pp. 245-263. F. Schlitte, 2012: Local human capital, segregation by skill, and skill-specific employment growth. Papers in Regional Science, 91: 85-106; J. Südekum, 2008: Convergence of the skill composition across German regions, in: Regional Science and Urban Economics, 38, 2, pp. 148-159.

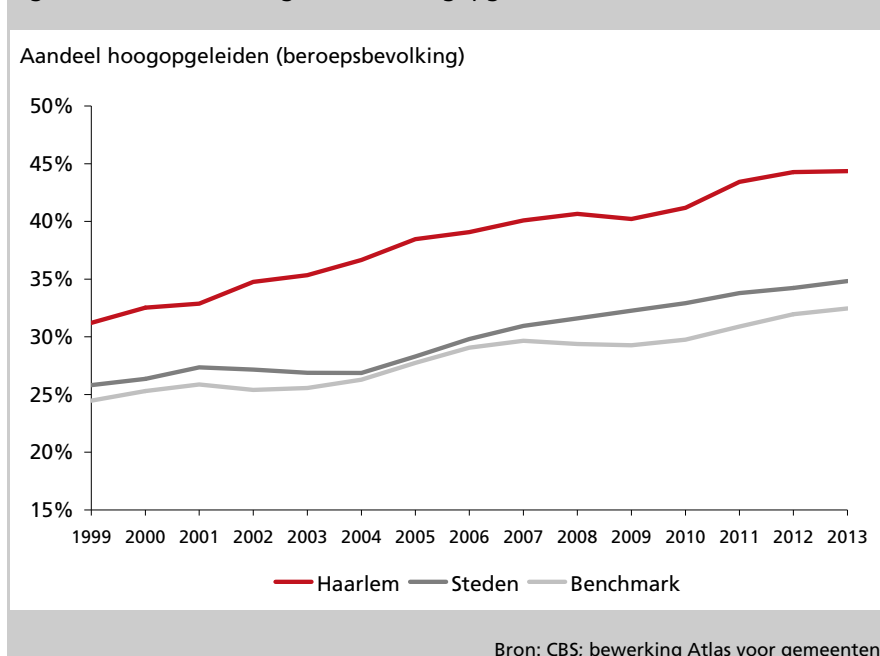
In Haarlem was het aandeel hoogopgeleiden in 2013 44%. Dit is groter dan het gemiddelde van de Nederlandse centrumsteden en ook groter dan het gemiddelde van de steden in de metropoolregio Amsterdam (exclusief Amsterdam) – de ‘benchmark’ in figuur 2.1. Door de jaren heen ligt het aandeel hoogopgeleiden in Haarlem ook structureel hoger dan in andere steden (figuur 2.2). Haarlem slaagt er dus in om relatief veel hoogopgeleiden aan zich te binden. Volgens de *trickle-down*-theorie zou dit zich moeten vertalen in meer kansen voor laagopgeleiden.

Figuur 2.1 Beroepsbevolking¹⁰ naar opleidingsniveau

¹⁰ Het opleidingsniveau is gemeten door naar de feitelijke beroepsbevolking te kijken: alle mensen tussen de 15 en 64 jaar die kunnen en willen werken. Het alternatief zou zijn om te kijken naar de potentiële beroepsbevolking: alle mensen tussen de 15 en 64 jaar waartoe onder andere ook arbeidsongeschikten en middelbare scholieren behoren. Omdat de *trickle-down*-theorie uitgaat van de bestedingseffecten van hoogopgeleiden is gekozen om de focus op de feitelijke beroepsbevolking te leggen – van de hoogopgeleiden die (willen en kunnen) werken gaan immers naar verwachting de grootste bestedingseffecten uit. De in dit hoofdstuk gepresenteerde regressieresultaten blijken overigens robuust te zijn voor een specificatie waarin het aandeel hoogopgeleiden gemeten is aan de hand van de potentiële beroepsbevolking.

Figuur 2.2 Ontwikkeling aandeel hoogopgeleiden¹¹

2.1 Leiden meer hoogopgeleiden tot meer banen voor laagopgeleiden?

De vraag is dus of er in de Nederlandse steden waar de laatste jaren meer hoogopgeleiden zijn komen wonen ook meer banen voor laagopgeleiden zijn ontstaan. Dat is onderzocht door de ontwikkeling in de 57 Nederlandse centrumsteden¹² over een periode van veertien jaar te volgen. Met regressieanalyses is geprobeerd om dat eventuele effect te isoleren van het evidente effect van bevolkingsgroei op werkgelegenheid (werken volgt wonen).¹³

¹¹ Hoewel hier driejaarsgemiddelden worden weergegeven is het niet uit te sluiten dat sommige schommelingen die afwijken van de langetermijntrend voortkomen uit de (beperkte) omvang van de steekproef waarop deze gegevens zijn gebaseerd.

¹² Gebaseerd op: G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden (VOC Uitgevers, Nijmegen), hoofdstuk 2. Binnenkort verschijnt: G. Marlet, C. van Woerkens: 2014: De nieuwe gemeentekaart van Nederland (VOC Uitgevers, Nijmegen).

¹³ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden (VOC Uitgevers, Nijmegen), hoofdstuk 3.

In het uiteindelijke model wordt de (procentuele) jaarlijkse ontwikkeling van het aantal banen voor laagopgeleiden verklaard uit de verandering van het aandeel hoog- en middelbaar opgeleiden in de stad en haar omgeving, de omvang van de werkgelegenheid voor laagopgeleiden in het jaar ervoor, en de groei van de totale bevolking. Daarnaast zijn er verschillende controlevariabelen in het model opgenomen, die allemaal gemeten zijn met een jaar vertraging. Daarmee wordt zo goed mogelijk gecorrigeerd voor andere factoren die van invloed zouden kunnen zijn op de ontwikkeling van de werkgelegenheid voor laagopgeleiden. Ook zijn er nog *fixed effects* op gemeenteniveau toegevoegd, waarmee wordt gecorrigeerd voor factoren die door de tijd constant zijn, maar die wel van invloed kunnen zijn op regionale verschillen in banengroei.

Uit tabel 2.1 blijkt dat een toename van het aandeel hoogopgeleiden in de Nederlandse steden de laatste jaren inderdaad samenhangt met een toename van het aantal banen voor laagopgeleiden in die steden. Eén procentpunt meer hoogopgeleiden onder de bevolking in de stad leidde gemiddeld genomen tot 0,31% meer banen voor laagopgeleiden in die stad (op basis van model III in tabel 2.1). Middelbaar opgeleiden hebben minder effect op banen voor laagopgeleiden; de coëfficiënt ligt rond de 0,2 (versus 0,3 bij hoogopgeleiden). Bovendien is dat verband op het randje van statistisch acceptabele significantie. Een ander opvallend resultaat is dat het effect zich alleen voordoet bij hoogopgeleiden die in de stad (binnen de gemeentegrenzen) gaan wonen, en niet bij hoogopgeleiden die in (de dorpen in) de omgeving van de stad gaan wonen (zie model IV tot en met VI).

In absolute zin betekent dit resultaat voor Haarlem dat – bij een gelijkblijvende omvang van de woningvoorraad – honderd extra hoogopgeleiden zorgen voor bijna zeven extra banen voor laagopgeleiden. In 2013 zijn er bijna 34.000 hoogopgeleiden in Haarlem op een totale beroepsbevolking van 76.500 personen (44,4%). Als honderd laag- of middelbaar opgeleiden zouden worden ‘vervangen’ door honderd hoogopgeleiden, zou het aandeel hoogopgeleiden met bijna 0,13 procentpunt ($100/76.500$) toenemen, tot 44,5% van de beroepsbevolking. Op basis van de coëfficiënt uit model III (0,31, zie tabel 2.1) zou dit betekenen dat daardoor het aantal banen voor laagopgeleiden met 0,04% ($0,13 \times 0,31$) toeneemt. Er waren in Haarlem in 2013 16.600 banen voor laagopgeleiden. Een toename van 0,04% leidt tot een toename van bijna zeven ($0,04\% \times 16.600$) banen voor laagopgeleiden. Tussen 1999 en 2013 is

het aantal hoogopgeleiden in Haarlem toegenomen met ruim 12.000, van 21.900 tot bijna 34.000. Op basis van bovenstaande verhouding zou dit betekenen dat in 2013 ruim 800 banen voor laagopgeleiden te danken zijn aan de groei van het aantal hoogopgeleiden in de stad. Dat is bijna 5% van alle banen voor laagopgeleiden in 2013.

Tabel 2.1 Resultaten van de regressieanalyses: de relatie tussen het aandeel hoogopgeleiden en de toename van banen voor laagopgeleiden

	I	II	III	IV	V	VI
<i>(alles t-1)</i>						
% hoogopgeleiden	0,30 (2,4)**	0,27 (2,2)**	0,31 (2,4)**	0,30 (2,4)**	0,26 (2,1)**	0,28 (2,1)**
% middelbaaropgeleiden	0,22 (1,8)*	0,19 (1,5)	0,23 (1,8)*	0,18 (1,4)	0,15 (1,2)	0,19 (1,4)
% hoogopgeleiden ommeland				0,03 (0,1)	-0,30 (-0,6)	-0,67 (-1,3)
% middelbaaropgeleiden ommeland				-0,92 (-1,5)	-1,06 (-1,7)	-0,91 (-1,5)
Controlevariabelen						
Jaardummy's	ja	ja	ja	ja	ja	ja
Bevolking	ja	ja	ja	ja	ja	ja
Banen voor laagopgeleiden	ja	ja	ja	ja	ja	ja
Agglomeratievoordelen	ja	ja	ja	ja	ja	ja
Leeftijdsopbouw bevolking	nee	ja	ja	nee	ja	ja
Sectorale structuur	nee	nee	ja	nee	nee	ja
Observaties	798 (57x14)	798 (57x14)	798 (57x14)	798 (57x14)	798 (57x14)	798 (57x14)
R2 (within)	0,27	0,28	0,31	0,28	0,29	0,31

Methode: paneldata met *fixed effects* op stadsniveau; T-waarde tussen haakjes.

***significantieniveau >0,99; **significantieniveau >0,95; *significantieniveau >0,90

2.2 In welke sectoren leiden meer hoogopgeleiden tot meer banen?

Vervolgens is het de vraag in welke sectoren die additionele banen zijn ontstaan. Zijn hoogopgeleiden meer naar het café of het theater gegaan? Zijn ze meer gaan uit eten? Hebben ze meer taxi's besteld? Of hebben ze schoonmakers en kinderoppas ingehuurd? Om meer inzicht te krijgen in de sectoren waarin de banengroei heeft plaatsgevonden zijn er additionele modellen geschat waarmee de banengroei in verschillende typen consumentendiensten is verklaard. In totaal zijn er vijf verschillende consumentendiensten onderscheiden: detailhandel 'fun' (zoals kleding, schoenen en boekhandels), detailhandel 'overig' (zoals voeding en woninginrichting), horeca (exclusief hotels), cultuur & recreatie en persoonlijke & huishoudelijke dienstverlening (zoals kappers en huishoudelijke hulp).

De banengroei blijkt zich vooral te hebben voorgedaan in de sectoren die zijn gericht op vrijetijdsbesteding; horeca, culturele instellingen en andere aanbieders van recreatieve voorzieningen (tabel 2.2). Ook is er een positief verband tussen de toename van het aandeel hoogopgeleiden en de toename van het aantal banen in de detailhandel ('overig'), alleen bevindt dit verband zich op het randje van statistische significantie.

Deze uitkomsten ondersteunen de *consumption hypothesis* voor Nederland. Maar in tegenstelling tot andere landen blijkt het effect zich in Nederland niet te hebben voorgedaan in de persoonlijke en huishoudelijke dienstverlening. Daarvoor is zowel een 'calvinistische' als een 'katholieke' verklaring denkbaar. Het zou allereerst te maken kunnen hebben met de Nederlandse volksaard waarin (ogenschijnlijk) soberheid traditioneel hoog in het vaandel staat. Maar het kan ook te maken hebben met feit dat huishoudelijke hulp vaak uit het informele circuit komt ('zwart werken'), waardoor de vraag naar deze diensten niet tot uiting komt in de werkgelegenheidsstatistiek.¹⁴

¹⁴ E. Kalsbeek, e.a., 2014: Dienstverlening aan huis: wie betaalt de rekening? Advies commissie Dienstverlening aan huis (Den Haag), S.J. Botman, 2011: Gewoon Schoonmaken. De troebele arbeidsrelaties in betaald huishoudelijk werk (UvA-AISSR, Amsterdam) en P. van Nes e.a., 2004: De markt voor persoonlijke dienstverlening. (SEOR, Rotterdam).

Tabel 2.2 Resultaten van regressieanalyses: de relatie tussen het aandeel hoogopgeleiden en banengroei in de consumentendiensten

	Detail-handel 'fun'	Detail-handel 'overig'	Horeca	Cultuur & recreatie	Persoon- lijke diensten
<i>(alles t-1)</i>					
% hoogopgeleiden	-0,08 (-0,6)	0,24 (1,6)^	0,28 (2,5)**	0,28 (1,7)*	-0,05 (-0,2)
% middelbaaropgeleiden	-0,03 (-0,3)	0,05 (0,5)	0,12 (1,2)	0,14 (0,8)	0,17 (1,2)
Controlevariabelen					
Jaardummy's	ja	ja	ja	ja	ja
Bevolking	ja	ja	ja	ja	ja
Omvang sector	ja	ja	ja	ja	ja
Agglomeratievoordelen	ja	ja	ja	ja	ja
Leeftijdsofbouw bevolking	ja	ja	ja	ja	ja
Observaties	798 (57x14)	798 (57x14)	798 (57x14)	798 (57x14)	798 (57x14)
R2 (within)	0,21	0,16	0,11	0,09	0,12

Methode: paneldata met *fixed effects* op stadsniveau, T-waarde tussen haakjes.

***significantieniveau >0,99; **significantieniveau >0,95; *significantieniveau >0,90 ; ^ significantieniveau >0,85

2.3 Van banen naar kans op werk

Meer banen voor laagopgeleiden in de stad leiden echter niet per se tot een lagere werkloosheid onder de laagopgeleiden in die stad. Het is bijvoorbeeld denkbaar dat een laagopgeleide werkloze van buiten de stad de extra baan gaat vervullen. De werking van de arbeidsmarkt houdt immers niet op bij de grenzen van de stad; veel mensen die buiten de stad wonen, werken in de stad, en omgekeerd.

De kans op werk voor een laagopgeleide inwoner van de stad is afhankelijk van het aantal banen in de stad en haar omgeving (de teller) én het aantal laagopgeleiden in de stad en haar omgeving dat om die banen concurreert

(de noemer). Als een toename van het aantal banen voor laagopgeleiden in een stad samengaat met een even grote toename van het aantal laagopgeleiden in (de directe omgeving van) die stad, kan de kans op werk voor een laagopgeleide inwoner van de stad in theorie gelijk blijven.

Het aantal laagopgeleiden in Nederland is de laatste jaren echter behoorlijk afgenomen,¹⁵ en in de stad is dat nog sterker het geval; de instroom van hoogopgeleiden in de steden heeft deels gezorgd voor verdringing van de laag- en middelbaar opgeleiden naar woonplaatsen buiten de steden. Daarmee zou de arbeidsmarktpositie van de overgebleven laagopgeleiden in de steden verder moeten zijn verbeterd. Er zijn immers minder laagopgeleiden over die om de banen concurreren.

Uit tabel 2.1 blijkt dat dat heeft geleid tot extra werk voor de laagopgeleiden in die steden. Tegelijkertijd zorgt die hoogopgeleide ervoor dat (bij gelijkblijvende woningvoorraad) één laagopgeleide de stad verlaat, en bijvoorbeeld van Amsterdam naar Almere verhuist. Amsterdam heeft dus meer werk voor laagopgeleiden gekregen, maar minder laagopgeleiden die dat werk kunnen doen.

Langs twee routes zijn de kansen voor de laagopgeleiden in de stad dan dus groter geworden. Figuur 2.3 laat dat zien: in alle steden zijn er voor de laagopgeleide beroepsbevolking meer banen (binnen acceptabele reistijd) dan er mensen zijn.¹⁶ In steden met veel hoogopgeleiden zijn die kansen over het algemeen groter, hoewel er uitzonderingen zijn op die regel.

De kans op werk voor de laagopgeleide inwoners van Haarlem is (iets) groter dan gemiddeld in de Nederlandse centrumsteden en de benchmark van steden. Voor hoogopgeleiden is de kans op werk (op het 'eigen' opleidingsniveau) in Haarlem daarentegen kleiner dan gemiddeld (figuur 2.4). Dat de kans op werk voor de laagopgeleiden in Haarlem boven het gemiddelde ligt, komt niet door de grote hoeveelheid banen voor laagopgeleiden in de stad zelf. Sterker nog, ondanks het grote aandeel hoogopgeleiden zijn er in de stad zelf juist relatief weinig banen waarvoor geen of een lage opleiding is vereist (figuur 2.5). Haarlem heeft traditiegetrouw relatief weinig banen ten opzichte van het aantal inwoners

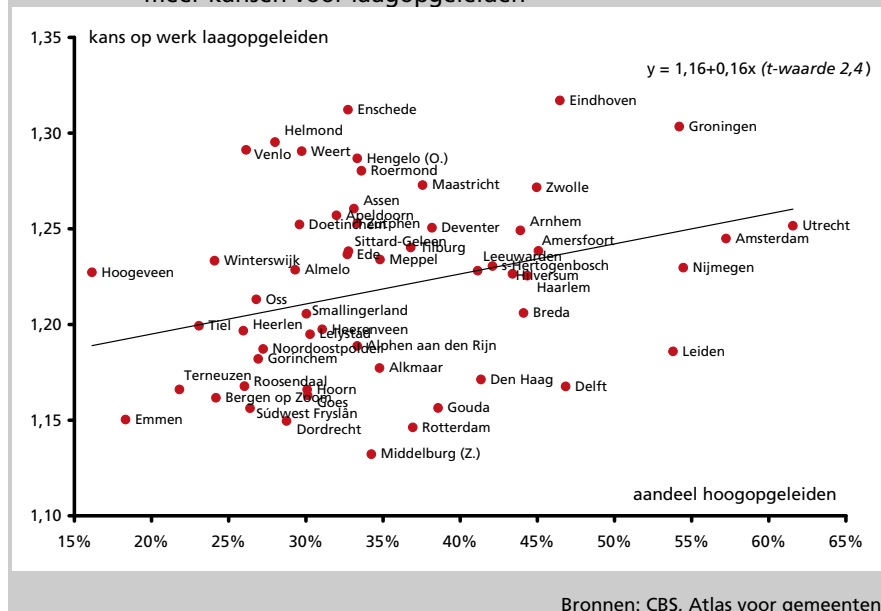
¹⁵ G. Marlet, R. Ponds, C. van Woerkens, R. Zwart, 2014: Participatie en de klantenkring van gemeenten, in *Atlas voor gemeenten 2014* (VOC Uitgevers, Nijmegen).

¹⁶ Zie voor de berekeningswijze: G. Marlet, R. Ponds, C. van Woerkens, R. Zwart, 2014: Participatie en de klantenkring van gemeenten, in *Atlas voor gemeenten 2014* (VOC Uitgevers, Nijmegen).

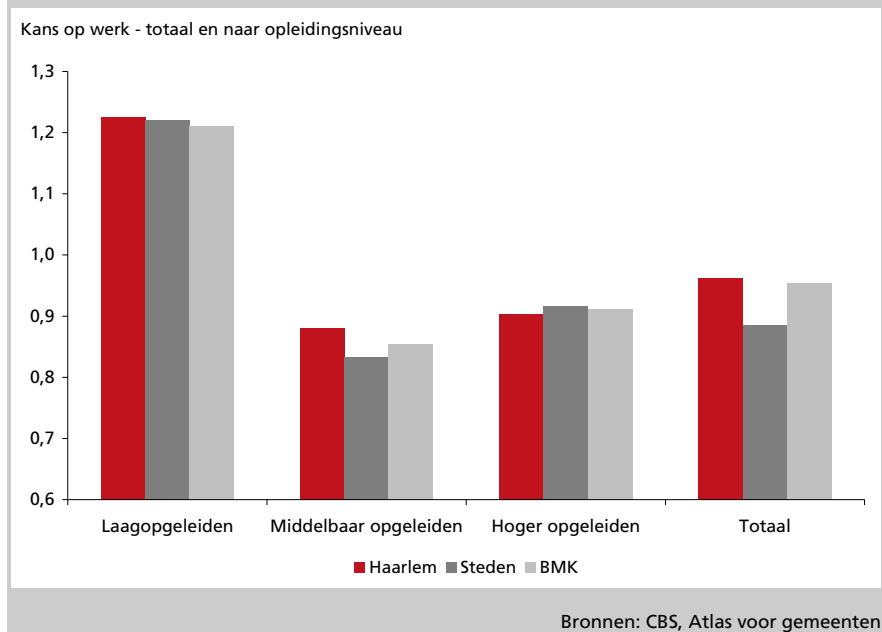
en hoewel er nog altijd meer banen voor laagopgeleiden zijn dan woonachtige laagopgeleiden is deze verhouding minder gunstig dan gemiddeld in de Nederlandse steden. Dat de kans op werk voor een laagopgeleide toch groter is dan gemiddeld is te danken aan het hoge aantal banen voor laagopgeleiden in de omgeving van Haarlem.

Voor veel steden en regio's geldt dat de werkgelegenheid (voor laagopgeleiden) zich concentreert in de grotere steden en dat de laagopgeleiden in de stad concurrentie ondervinden van de laagopgeleide inwoners uit de omliggende gemeenten. Hierdoor neemt de kans op werk voor een laagopgeleide dus af als gevolg van de ligging (zie figuur 2.5). Haarlem is echter een stad waar de kans op werk voor een laagopgeleide juist toeneemt door de ligging. In de nabijheid van de stad zijn immers (nog) grotere werkgelegenheidsconcentraties; Amsterdam en Haarlemmermeer. Dat is niet uniek voor Haarlem: ook andere (middelgrote) steden in de omgeving van Amsterdam profiteren van de nabijheid van Amsterdam (en Haarlemmermeer). Het voordeel is in Haarlem wel wat groter dan gemiddeld in de andere middelgrote steden in de metropoolregio.

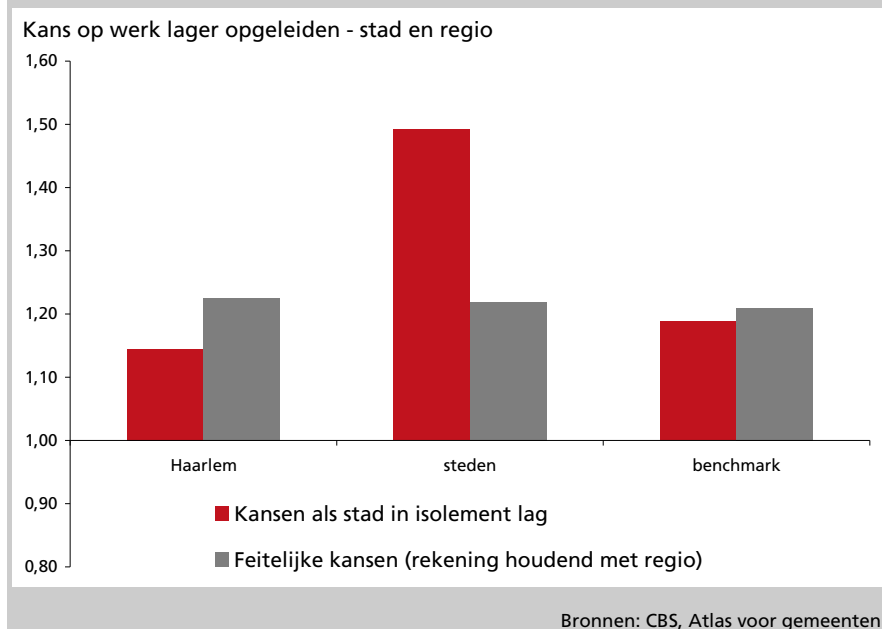
Figuur 2.3 In de meeste steden waar veel hoogopgeleiden wonen zijn er meer kansen voor laagopgeleiden

Figuur 2.4 Kans op werk naar opleidingsniveau

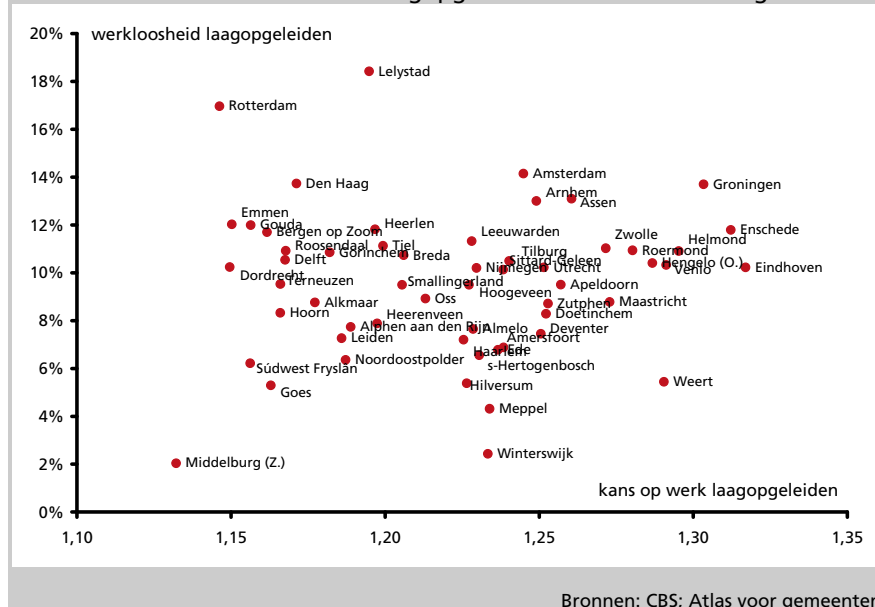
Figuur 2.5 Kans op werk laagopgeleiden: stad en regio

3 Lagere werkloosheid?

Er zijn dus relatief veel banen voor de laagopgeleiden in de steden. Dat zou uiteindelijk moeten leiden tot een lage werkloosheid onder die laagopgeleiden. Maar die werkloosheid blijkt (zie figuur 3.1) in alle steden juist relatief hoog te zijn. Er zijn zelfs steden – zoals Groningen en Enschede – die hun laagopgeleide bevolking relatief veel kansen bieden, terwijl de werkloosheid onder die laagopgeleide bevolking in vergelijking met andere steden hoog is. De vraag is hoe dat komt.

Figuur 3.1 Ondanks de kans op werk voor laagopgeleiden is de werkloosheid onder laagopgeleiden vaak relatief hoog

van de arbeidsmarkt aan het model toegevoegd. Het gaat daarbij onder andere om leeftijd, herkomst (onder niet-westerse allochtonen is de werkloosheid hoger) en opleiding (de ene laagopgeleide is de andere niet).¹⁷ In tabel 3.1 staan de resultaten.

De samenstelling van de laagopgeleide beroepsbevolking blijkt van belang te zijn. In steden waar zich onder de laagopgeleiden veel mensen zonder startkwalificatie (laagstopgeleiden) bevinden,¹⁸ is de werkloosheid onder die laagopgeleiden over het algemeen hoger, al ligt de statistische significantie van die relatie onder het acceptabele niveau. Het aandeel niet-westerse allochtonen in de laagopgeleide beroepsbevolking hangt eveneens (en significant) samen met een hogere werkloosheid onder laagopgeleiden. De leeftijdssamenstelling van de laagopgeleide beroepsbevolking in een stad lijkt geen significante relatie met de werkloosheid te hebben. Het aandeel eenoudergezinnen en het aandeel sociale huurwoningen in de stad hangt daarentegen wel significant samen met een hogere werkloosheid onder laagopgeleiden.

Ook de kans op werk hangt zoals verwacht samen met werkloosheid onder laagopgeleiden; als er meer werk is voor laagopgeleiden, is de werkloosheid onder laagopgeleiden over het algemeen lager. Echter, die relatie is veel minder sterk dan verwacht. Er zijn steden waar ondanks veel kans op werk voor laagopgeleiden de werkloosheid onder laagopgeleiden relatief hoog is (zie ook figuur 3.1). Dat is hét grote raadsel van de aantrekkelijke stad: Waarom sijpelt het niet (volledig) door?

¹⁷ J.P. Elhorst, 2003: The Mystery of Regional Unemployment Differentials: Theoretical and Empirical Explanations. *Journal of Economic Surveys*, 17: 709–748.; A. Edzes e.a., 2012: Economische stijging laagopgeleiden – Eindrapport (Platform31, Den Haag) en G. Marlet, R. Ponds, C. van Woerkens en R. Zwart, 2014: Participatie en de klantenkring van gemeenten, Atlas voor gemeenten 2014 (VOC uitgevers, Nijmegen).

¹⁸ Zie voor een uitgebreide beschrijving van die indicator: G. Marlet, C. van Woerkens, 2014: Atlas voor gemeenten 2014 (VOC Uitgevers, Nijmegen).

Tabel 3.1 Resultaten van regressieanalyses: wat verklaart verschillen in werkloosheid onder laagopgeleiden?

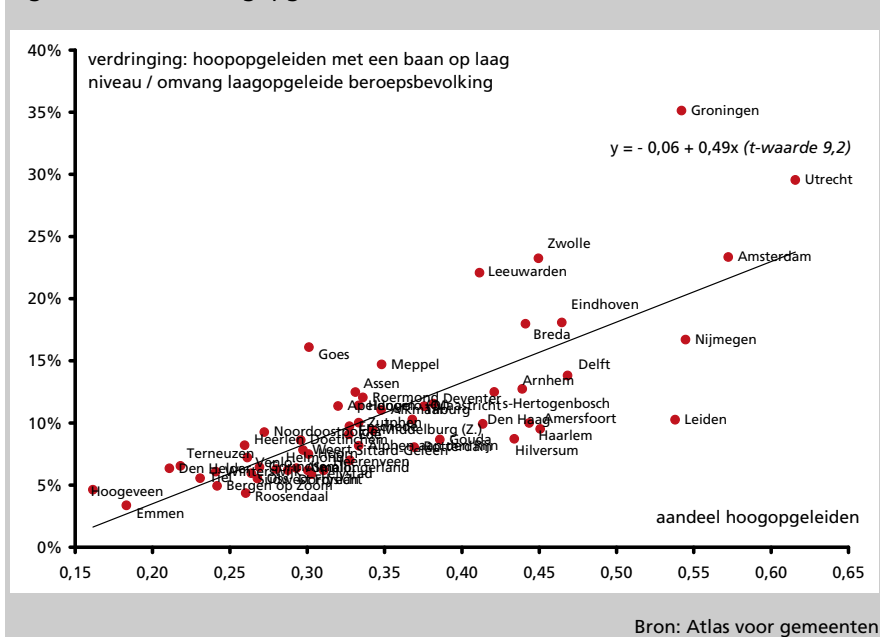
	Coëfficiënt
Kans op werk voor laagopgeleiden	-0,122 (-1,98)**
Aandeel laagstopgeleiden (% laagopgeleiden)	0,071 (1,38)
Aandeel niet-westerse allochtonen (%laagopgeleiden)	0,070 (2,33)**
Aandeel 15-24-jarigen (%laagopgeleiden)	-0,077 (-1,08)
Aandeel 25-34-jarigen (%laagopgeleiden)	-0,052 (-0,68)
Aandeel 35-44-jarigen (%laagopgeleiden)	0,003 (0,04)
Aandeel 55-64-jarigen (%laagopgeleiden)	-0,038 (-0,52)
Eenoudergezinnen (% huishoudens)	0,757 (3,27)***
Aandeel sociale huur (% woningen)	0,078 (2,02)**
Verdringing (mensen die werken onder hun niveau)	0,209 (2,37)**
Middelbare scholieren	-0,056 (-2,17)**
Studenten (mbo, hbo en WO)	0,009 (1,67)*
Constante	0,054 (0,71)
N	242
R ²	0,35

T-waarde tussen haakjes. ***significantieniveau >0,99; **significantieniveau >0,95;
*significantieniveau >0,90

3.2 Verdringing

Figuur 3.2 geeft een eerste aanzet op weg naar de oplossing van dat raadsel; in de Nederlandse steden werken veel hoogopgeleiden onder hun niveau, en hoe meer hoogopgeleiden er wonen, hoe meer banen die geschikt zijn voor laagopgeleiden worden ingenomen door die hoogopgeleiden. Met name in de meest aantrekkelijke woonsteden en in studentensteden blijkt die verdringing op de arbeidsmarkt omvangrijk te zijn. Ook is er logischerwijs meer verdringing als er minder hooggekwalificeerde banen beschikbaar zijn, waardoor de hoogopgeleiden gedwongen zijn om onder hun niveau te gaan werken.¹⁹

Figuur 3.2 Veel hoogopgeleiden in de steden werken onder hun niveau

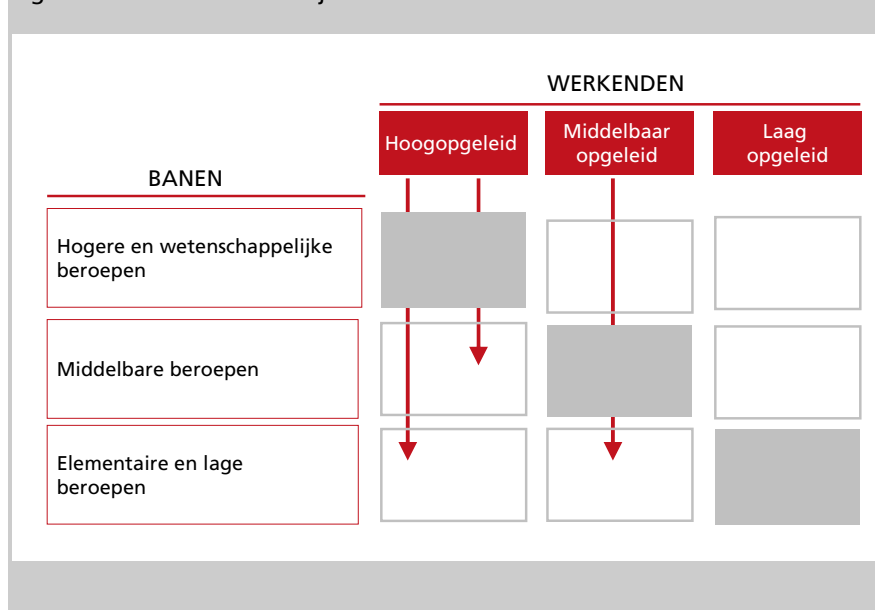
In Nederland zijn er meer banen waarvoor geen of een lage opleiding vereist is dan dat er laagopgeleiden zijn. Voor middelbaar en hoogopgeleiden geldt het omgekeerde. Dit impliceert al dat een deel van de middelbaar en hoogopgeleiden in ons land geneigd zal zijn om 'onder zijn of haar niveau'

¹⁹ F. Büchel & M. van Ham, 2003: Overeducation, regional labor markets, and spatial flexibility. *Journal of Urban Economics*, 53(3), 482-493.

te werken. Figuur 3.3 geeft dat schematisch weer; als middelbaar en hoogopgeleiden onder hun niveau werken, verkleint dat het aantal overgebleven banen, en dus de kans op werk, voor laagopgeleiden.

Vanuit de wetenschappelijke literatuur is bekend dat ‘werken onder je niveau’ een negatief effect kan hebben op de persoon die dat doet: niet alleen blijft het inkomen vaak achter (vergeleken met mensen die wel op ‘hun eigen niveau’ werken), de mensen zijn vaak ook minder tevreden met hun baan.²⁰ Maar een echt probleem is dit pas als door verdringing laagopgeleiden noodgedwongen thuis zitten, de onderkant van de arbeidsmarkt in de steden een hardnekkig grote groep blijft, en er sociale ongelijkheid en onrust in de steden ontstaat.²¹

Figuur 3.3 Werken ‘onder je niveau’

Om te bepalen of verdringing een verklaring biedt voor de hoge werkloosheid onder laagopgeleiden in de steden is allereerst een indicator voor het fenomeen ‘werken onder je niveau’ ontwikkeld. Die indicator is

²⁰ S. McGuinness, 2006: Over-education in the labour market. *Journal of economic surveys*, 20(3), 387-418.

²¹ G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2007: Op weg naar Early Warning. Omvang, oorzaak en ontwikkeling van problemen in de wijk (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

gebaseerd op gegevens van het CBS (de Enquête Beroepsbevolking, EBB). In de EBB is voor een groot aantal beroepen aangegeven wat het beroepsniveau is (de beroepenclassificatie SBC92). Dat beroepsniveau is gekoppeld aan de beroepsbevolking naar opleidingsniveau: elementaire en lagere beroepen zijn gekoppeld aan laagopgeleid, middelbare beroepen aan middelbaar opgeleid, en hogere en wetenschappelijke beroepen aan hoogopgeleid. Vervolgens is gekeken naar het opleidingsniveau van de mensen die dat beroep in de praktijk uitoefenen. Wanneer dit hoger is dan het vereiste onderwijsniveau is er sprake van 'werken onder je niveau'. Het aantal banen waarvoor dat geldt is opgeteld. Daarbij zijn niet alleen de banen in de eigen gemeente meegeteld, maar ook die in andere gemeenten voor zover ze binnen acceptabele reistijd liggen. Die banen zijn vervolgens gedeeld door het aantal mensen van 15 tot 64 jaar met een lage opleiding dat tot de beroepsbevolking hoort en binnen acceptabele reistijd van die banen woont. Het resultaat is de maat voor verdringing: het aantal banen binnen acceptabele reistijd in de elementaire en lagere beroepen dat wordt vervuld door mensen met een middelbare of hogere opleiding, als percentage van het totaal aantal laagopgeleiden in de beroepsbevolking.

Die maat voor 'werken onder je niveau' hangt positief samen met werkloosheid onder laagopgeleiden (zie tabel 3.1). Dat betekent dat in steden waar relatief veel middelbaar en hoogopgeleiden onder hun niveau werken de werkloosheid onder laagopgeleiden hoger is. Verdringing vormt hiermee dus een additionele verklaring voor de relatief hoge werkloosheid onder laagopgeleiden in de steden.

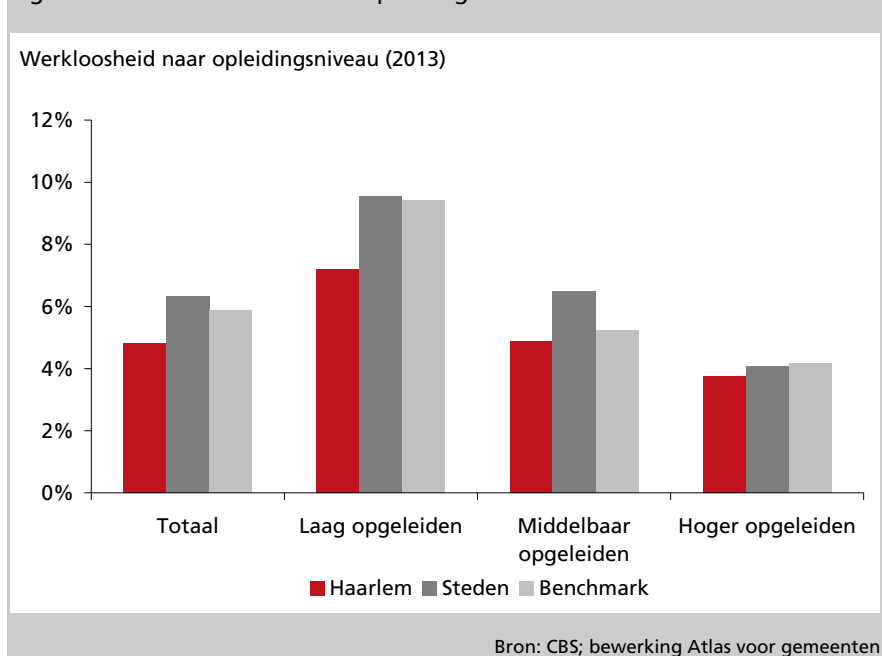
Daarnaast hangt ook het aantal in de stad woonachtige studenten samen met een hogere werkloosheid onder laagopgeleiden. Als studenten (meer dan twaalf uur per week) wit werken in bijvoorbeeld de horeca, dan zitten ze in de indicator voor 'werken onder je niveau' (studenten zijn in de statistieken namelijk middelbaar opgeleid). Studenten met een bijbaan kunnen echter ook voor additionele verdringing zorgen. Als deze bijbaan minder dan twaalf uur per week is en/of 'zwart' is, komt deze baan formeel niet voor in de statistieken en daarmee ook niet in de ontwikkelde maat voor verdringing. Terwijl er wel verdringing plaatsvindt. Exacte cijfers hierover zijn niet bekend, maar dit is waarschijnlijk wel een verklaring voor het positieve verband tussen het aandeel studenten en werkloosheid (zie tabel 3.1). Ook middelbare scholieren zouden op vergelijkbare wijze met een bijbaan (minder dan 12 uur per week) voor verdringing kunnen zorgen.

Echter, het gevonden verband tussen het aandeel middelbare scholieren en werkloosheid onder laagopgeleiden is negatief (zie tabel 3.1), waardoor verdringing door middelbare scholieren met een bijbaan minder waarschijnlijk is.

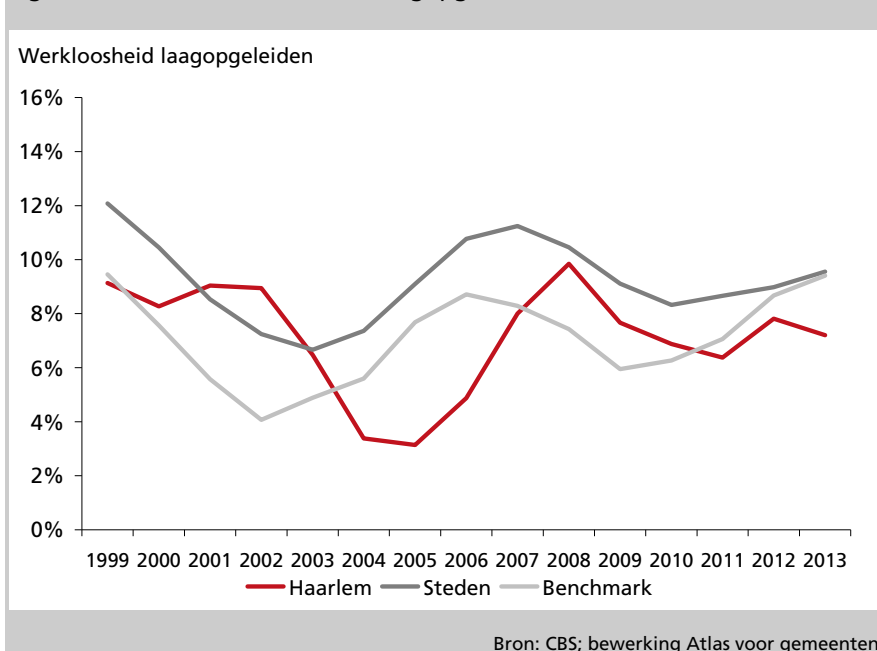
3.3 Werkloosheid en verdringing in Haarlem

De werkloosheid is in Haarlem lager dan gemiddeld in de Nederlandse steden en de benchmark (figuur 3.4). Dat geldt voor elk opleidingsniveau, maar vooral onder laagopgeleiden is de werkloosheid fors lager dan gemiddeld. Vooral de laatste jaren is de werkloosheid onder laagopgeleiden in Haarlem gedaald, terwijl die in andere steden is gestegen (zie figuur 3.5). Uit hoofdstuk 2 bleek al dat de kans op werk voor laagopgeleiden ook wat groter was dan gemiddeld in Nederland, wat een deel van de verklaring biedt (zie figuur 2.4). Het is de vraag is of er nog andere oorzaken zijn voor de relatief lage werkloosheid onder laagopgeleiden.

Figuur 3.4 Werkloosheid naar opleidingsniveau

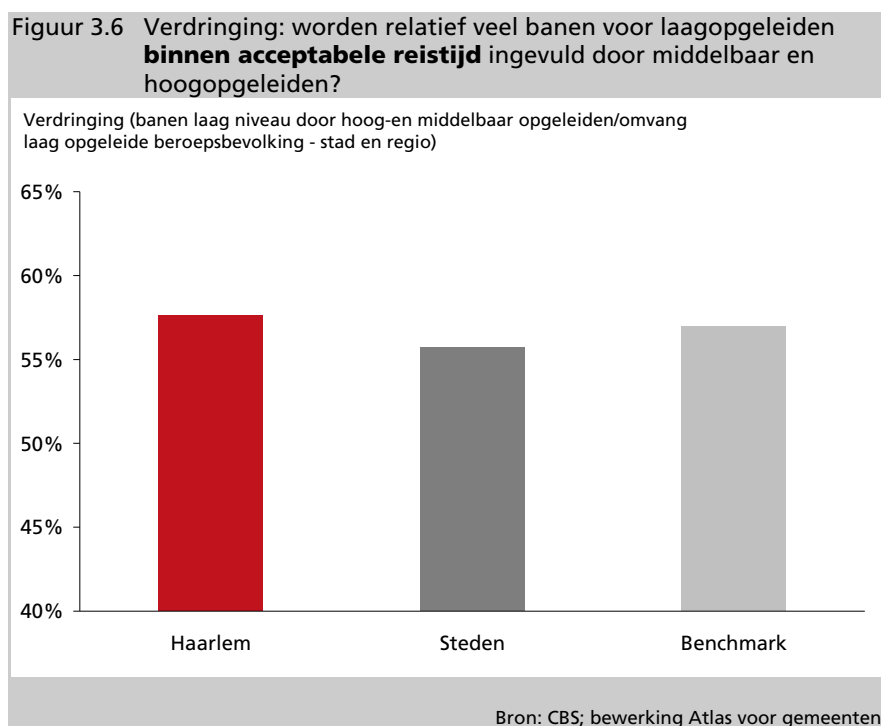
Figuur 3.5 Werkloosheid onder laagopgeleiden

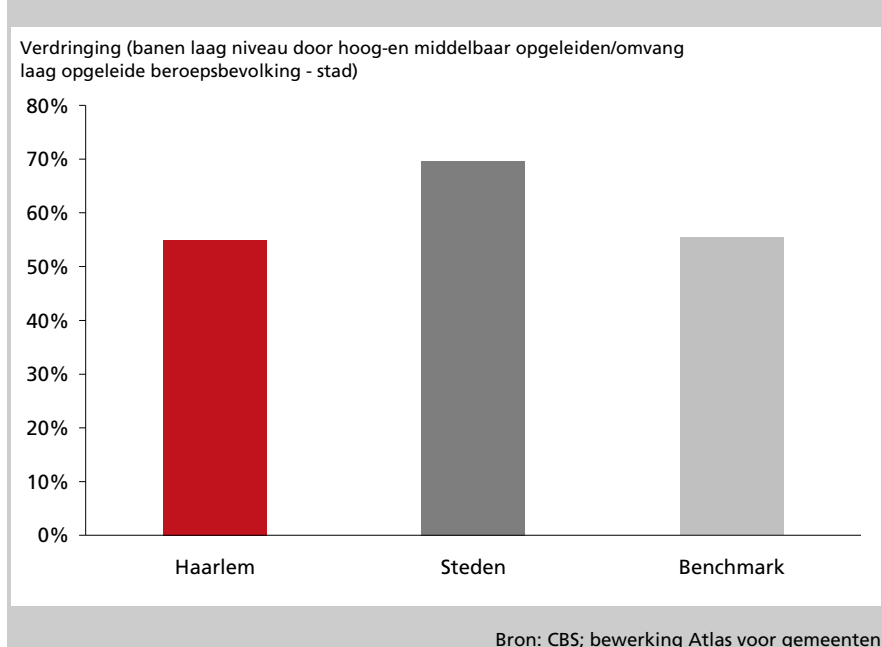
Verdringing biedt – naast de kans op werk – een belangrijke verklaring voor verschillen in werkloosheid onder laagopgeleiden. Figuur 3.6 laat zien dat de mate van verdringing in Haarlem iets hoger is dan gemiddeld in de Nederlandse steden. Er worden dus relatief veel banen voor laagopgeleiden ingevuld door middelbaar of hoogopgeleiden. De hogere mate van verdringing hangt onder andere samen met de benedengemiddelde kansen voor hoogopgeleiden (figuur 2.4). Dat de werkloosheid onder hoogopgeleiden onder het gemiddelde ligt, komt dus doordat een deel van deze hoogopgeleiden onder zijn of haar niveau werkt. Figuur 3.8 laat zien dat vooral banen voor laagopgeleiden in de omgeving van Haarlem (onder andere in Amsterdam) door middelbaar en hoogopgeleiden worden ingevuld.

Hoewel het aantal banen voor laagopgeleiden in de stad Haarlem dus relatief beperkt is, wordt de kans op werk voor deze laagopgeleiden vergroot door de ligging in een regio met relatief veel banen voor laagopgeleiden. Daar staat tegenover dat verdringing door middelbaar en hoogopgeleiden ervoor zorgt dat de uiteindelijke kans op werk dus weer kleiner wordt.

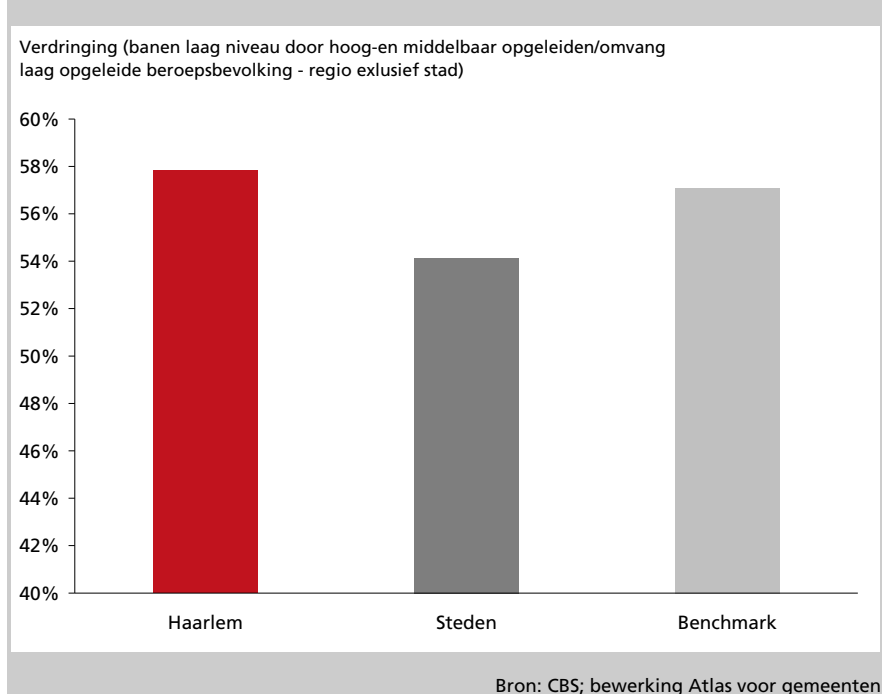
In figuur 3.9 wordt dit gevisualiseerd. Als de stad als een gesloten arbeidsmarkt zou functioneren, zouden er voor iedere laagopgeleide 1,15 banen zijn waarvoor geen of een lage opleiding vereist is. Echter, wanneer er rekening wordt gehouden met de feitelijke regionale werking van de arbeidsmarkt stijgt deze verhouding naar 1,23 (zoals weergegeven in figuur 2.3). Wanneer ook de mate van verdringing (in de stad en de regio) wordt meegenomen, daalt deze verhouding naar 0,65.

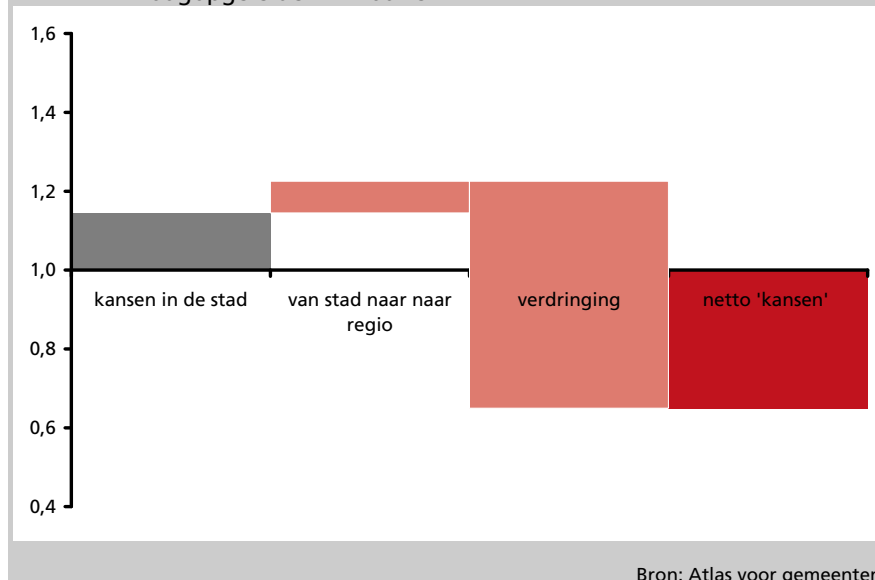
Figuur 3.7 De mate van verdringing in de stad

Figuur 3.8 De mate van verdringing in de omgeving van de stad

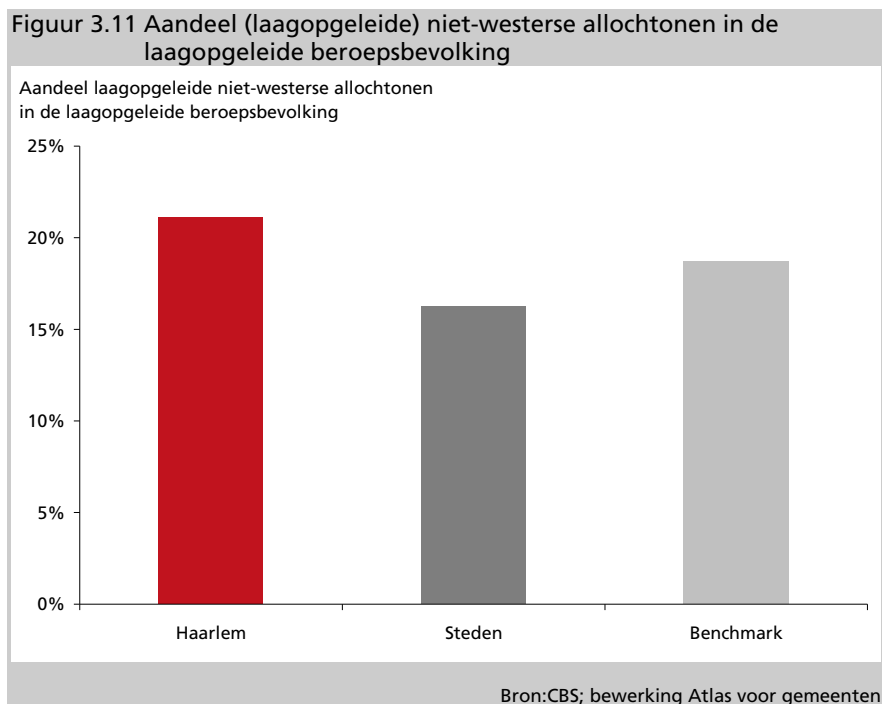
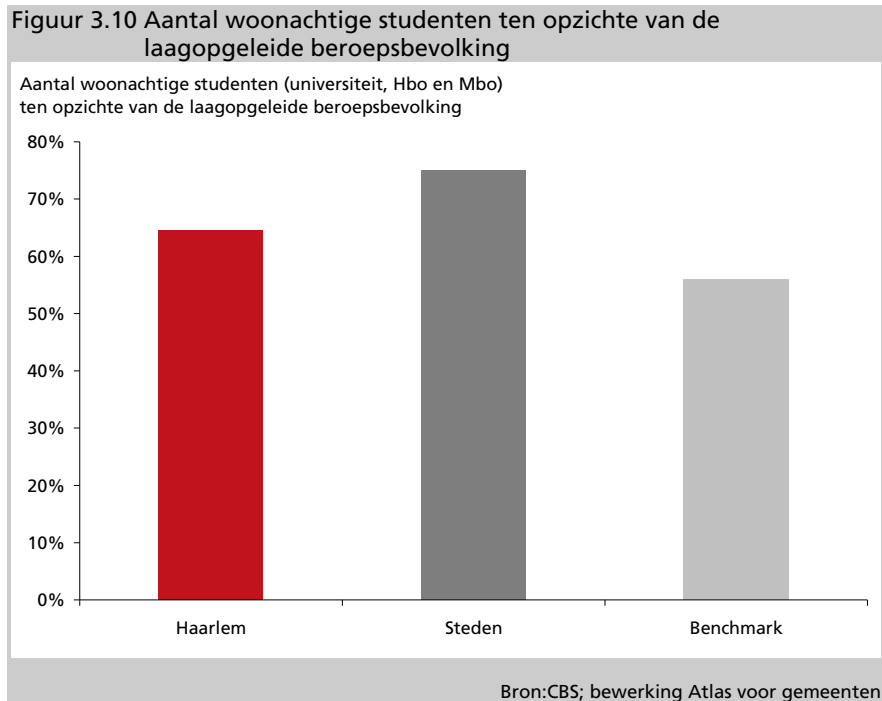

Figuur 3.9 Effect van ligging en verdringing op de 'netto' kans op werk voor laagopgeleiden in Haarlem

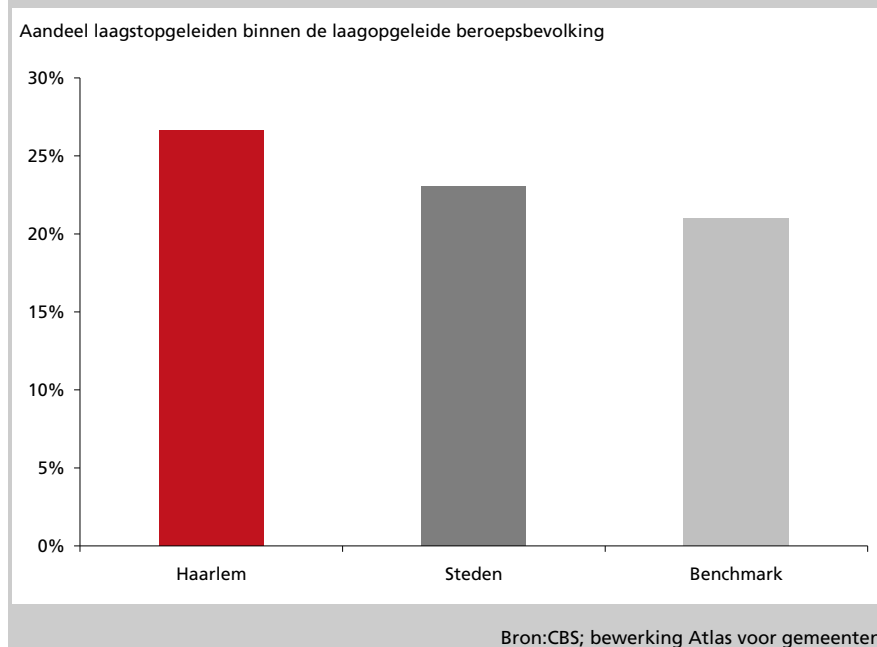

Naast verdringing door middelbaar en hoogopgeleiden kunnen ook studenten voor verdringing zorgen. Het is zeer waarschijnlijk (officiële statistieken hierover ontbreken) dat een deel van de studenten in Nederland een (al dan niet zwarte) bijbaan heeft waarvoor in principe geen of een lage opleiding vereist is, waarmee zij gezamenlijk ook banen voor laagopgeleiden invullen. Haarlem heeft minder woonachtige studenten ten opzichte van de laagopgeleide beroepsbevolking dan gemiddeld in de Nederlandse steden (figuur 3.10). Waarschijnlijk is dat effect in Haarlem relatief beperkt, wat een additionele reden kan zijn voor de relatief lage werkloosheid onder laagopgeleiden.

Tot slot kan ook de samenstelling van de laagopgeleide beroepsbevolking een rol spelen. Figuur 3.11 en 3.12 laten zien dat de samenstelling van de laagopgeleide beroepsbevolking relatief ongunstig is. Het aandeel niet-westerse allochtonen en laagstopgeleiden in de laagopgeleide bevolking is groter dan gemiddeld in de Nederlandse steden en in de benchmark.

Figuur 3.12 Aandeel laagstopgeleiden in de laagopgeleide beroepsbevolking

Beschrijving indicatoren

In deze bijlage zijn de indicatoren die zijn gebruikt uitgebreid beschreven.

Bevolking

De totale omvang van de bevolking in de gemeente (bron: CBS/GBA).

Potentiële beroepsbevolking

Het aantal inwoners van 15 tot en met 64 jaar (bron: CBS/GBA).

Beroepsbevolking

Het aantal inwoners van 15 tot en met 64 jaar dat (naar eigen zeggen) kan en wil werken (bron: CBS/EBB). Dat zijn alle mensen (tussen de 15 en 64 jaar), met uitzondering van arbeidsongeschikten, mensen die niet willen werken omdat ze naar school gaan of studeren, of omdat ze met vervroegd pensioen zijn of om andere redenen vrijwillig buiten het arbeidsproces blijven. Omdat de feitelijke beroepsbevolking gebaseerd is op een enquête (EBB) is er gerekend met driejaarsgemiddelden om de schommelingen die niet het gevolg zijn van de feitelijke ontwikkelingen, maar voortkomen uit de (beperkte) omvang van de steekproef, te beperken.

Hoogopgeleiden

Het aantal personen met een hoge opleiding:hbo en WO (bron: CBS/EBB). Onder hoger onderwijs vallen alle opleidingen op niveau 5,6 en 7 van de SOI: hbo- en universitaire opleidingen en oudere beroepsopleidingen die daarmee vergelijkbaar zijn. Cijfers hebben betrekking op driejaarsgemiddelden.

Middelbaar opgeleiden

Het aantal personen met een middelbare opleiding (bron: CBS/EBB). Onder middelbaar onderwijs vallen opleidingen op het niveau 4 van de SOI: de tweede fase van het middelbaar onderwijs (de bovenbouw van havo en vwo) en opleidingen vergelijkbaar met mbo 2, 3 en 4.

Laagopgeleiden

Het aantal personen dat maximaal een lagere opleiding heeft afgerond. Onder lager onderwijs vallen de opleidingen op niveau 1, 2 en 3 van de SOI. Dit is het basisonderwijs, de eerste fase van het middelbaar onderwijs: lbo,

vbo, vmbo, mavo en de eerste drie jaren van havo en vwo en het laagste niveau van het beroepsonderwijs.

Banen voor hoogopgeleiden

Het aantal banen met beroepsniveau hogere of wetenschappelijke beroepen (niveau o.b.v. Beroepenclassificatie 1992 (SBC 1992)). Als bron is hiervoor is het driejaarsgemiddelde van het aantal werkenden naar beroepsniveau per werkgemeente (eerste werkkring) op basis van de EBB (CBS) genomen.

Banen voor middelbaar opgeleiden

Het aantal banen met beroepsniveau middelbare beroepen (niveau o.b.v. Beroepenclassificatie 1992 (SBC 1992)). Als bron is hiervoor is het driejaarsgemiddelde van het aantal werkenden naar beroepsniveau per werkgemeente (eerste werkkring) op basis van de EBB (CBS) genomen.

Banen voor laagopgeleiden

Het aantal banen met beroepsniveau lagere beroepen (niveau o.b.v. Beroepenclassificatie 1992 (SBC 1992)). Als bron is hiervoor is het driejaarsgemiddelde van het aantal werkenden naar beroepsniveau per werkgemeente (eerste werkkring) op basis van de EBB (CBS) genomen.

Banen in de detailhandel: 'fun'

Het aantal banen in de detailhandel die producten aanbieden die over het algemeen onder 'funshoppen' worden geschaard zoals kleding, schoenen, boekhandels (bron: Lisa).

Banen in de detailhandel: 'overig'

Het aantal banen in de detailhandel die overige producten (die niet tot funshoppen worden gerekend) aanbieden. Het gaat dan om food (inclusief supermarkten) en non-food (zoals apotheken, elektronica en woninginrichting) (bron: Lisa).

Banen in de horeca (exclusief hotels)

Het aantal banen in de horeca (bron: Lisa). Werkgelegenheid in hotels is hier buiten beschouwing gelaten omdat een bestedingseffect van hoogopgeleiden in de hotels in de steden waar deze hoogopgeleiden wonen niet aannemelijk is.

Cultuur & recreatie

Het aantal banen in culturele instellingen en bij aanbieders van overige recreatieve diensten (bioscopen, casino's en sportfaciliteiten, zoals fitness) (bron: Lisa).

Persoonlijke diensten

Het aantal banen in persoonlijke en huishoudelijke diensten (onder andere kinderopvang, huishoudelijke hulp (niet-zorg gerelateerd), wellness-activiteiten, kappers, en verhuur en reparatie van consumentengoederen) (bron: Lisa).

Kans op werk (totaal en naar opleidingsniveau)

Het aantal banen dat binnen acceptabele reistijd te bereiken is vanuit een gemeente ten opzichte van het aantal mensen dat tot de beroepsbevolking behoort dat in principe voor deze banen in de markt is. Het aantal banen binnen acceptabele reistijd bestaat uit de banen in de gemeente zelf en het aantal banen dat zich in andere gemeenten bevindt, maar nog wel binnen acceptabele reistijd van (een deel van) de beroepsbevolking. Daarbij tellen banen die verder weg liggen minder zwaar mee dan banen dichtbij. De bereikbaarheid van banen is gebaseerd op de reistijdwaardering van Nederlandse werknemers en de werkelijke reistijden, rekening houdend met files. Op vergelijkbare wijze is berekend hoeveel mensen er – naast de beroepsbevolking in de gemeente – van buiten de gemeente ook 'in de markt zijn' voor deze banen. De verhouding tussen deze twee indicatoren geeft de (relatieve) kans op werk weer. De kans op werk voor hoog-, middelbaar en laagopgeleiden is op dezelfde manier berekend en gaat uit van de banen op het respectievelijke beroepsniveau en de beroepsbevolking op het respectievelijke opleidingsniveau. Ook is hier rekening gehouden met de verschillen in reistijdwaardering naar opleidingsniveau (een hoogopgeleide is gemiddeld bereid verder te reizen dan een laagopgeleide) (bron: Atlas voor gemeenten o.b.v. data CBS, ESRI, AVV).

Werkloosheid (totaal en naar opleidingsniveau)

Aantal werklozen als percentage van de beroepbevolking (bron: CBS). Werkloosheid onder laag-, middelbaar en hoogopgeleiden is het aantal werklozen naar opleidingsniveau als percentage van de beroepsbevolking op dat opleidingsniveau.

Aandeel laagstopgeleiden

Het aantal mensen in de beroepsbevolking met als hoogst behaalde opleiding basisonderwijs als percentage van de totale laagopgeleide beroepsbevolking (bron: CBS).

Aandeel niet-westerse allochtonen binnen laagopgeleiden

Het aantal laagopgeleide niet-westerse allochtonen als percentage van de totale laagopgeleide beroepsbevolking (bron: CBS).

Aandeel 15-24-jarigen binnen laagopgeleiden

Aantal 15-24-jarigen in de beroepsbevolking met een lage opleiding als percentage van de totale laagopgeleide beroepsbevolking (bron: CBS).

Aandeel 25-34-jarigen binnen laagopgeleiden

Aantal 25-34-jarigen in de beroepsbevolking met een lage opleiding als percentage van de totale laagopgeleide beroepsbevolking (bron: CBS).

Aandeel 35-44-jarigen binnen laagopgeleiden

Aantal 35-44-jarigen in de beroepsbevolking met een lage opleiding als percentage van de totale laagopgeleide beroepsbevolking (bron: CBS).

Aandeel 55-64-jarigen binnen laagopgeleiden

Aantal 55-64-jarigen in de beroepsbevolking met een lage opleiding als percentage van de totale laagopgeleide beroepsbevolking (bron: CBS).

Eenoudergezinnen

Het aantal huishoudens met kinderen en slechts één ouder als percentage van alle huishoudens (bron: CBS).

Aandeel sociale huur

Het aantal sociale huurwoningen als percentage van alle woningen (bron: ministerie van BZK, SYSWOV).

Verdringing (mensen die werken onder hun niveau)

Het aantal banen waarvan het beroepsniveau (volgens de beroepenclassificatie SBC92) elementair of laag is, maar dat wordt ingevuld door mensen met een hoge of middelbare opleiding ten opzichte van de laagopgeleide beroepsbevolking (bron: CBS/EBB). Daarbij zijn niet alleen de banen in de eigen gemeente meegeteld, maar ook die in andere

gemeenten voor zover ze binnen acceptabele reistijd liggen. Die banen zijn vervolgens gedeeld door het aantal mensen van 15 tot 64 jaar met een lage opleiding dat tot de beroepsbevolking hoort en binnen acceptabele reistijd van die banen woont. Het resultaat is de maat voor verdringing: het aantal banen binnen acceptabele reistijd in de elementaire en lagere beroepen dat wordt vervuld door mensen met een middelbare of hoge opleiding, als percentage van het totaal aantal laagopgeleiden in de beroepsbevolking.

Middelbare scholieren

Het aantal inwoners van 15 of ouder dat naar de middelbare school gaat ten opzichte van de laagopgeleide beroepsbevolking (bron: CBS).

Studenten (mbo, hbo en WO)

Het aantal inwoners van 15 of ouder dat naar naar het mbo, hbo of WO gaat ten opzichte van de laagopgeleide beroepsbevolking (bron: CBS).